

Sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı

Ədəbiyyatımızın böyük və əvəzedilməz nüfuz sahibi... (Şeirimin zümrüd tacı şairi Qasım Qasımzadənin ədəbi portreti)

Qasım Qasımzadə – 100

Qurban Bayramov
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

Annotasiya. Qasım Qasımzadənin qəhrəmanları əsrimizin əmək, zəhmət adamları olub, sədaqət, hörmət, səmimiyyət kimi nəcib və uly hissələrlə yaşayan, ümumbəşəri ideyalarla qovuşan, yeni və müasir insanlardır. Q.Qasımzadənin əsərləri janr kimi müəyyən dialektik inkişaf prosesi keçmişdir. Bu poemalar mövzu cəhətdən zəngin olduğu kimi, forma etibarilə də əlvandır. Q.Qasımzadə epik və lirik növün müxtəlif janrlarında əsərlər yarada bilmişdir. O həm şəxsiyyət, həm də yaradıcılıq etibarilə ciddi şairdir. Onun poeziyası sevilən, təqdir olunan, öyrənilən poeziyadır. O, şairin ən kamil poetik vasitələrindən istifadə edərək yaratdığı insanların psixologiyasına dərinədən nüfuz edir, onlarda yeni əxlaqi keyfiyyətləri toplayır, ümumiləşdirir və canlı həyat tablosu yaradır. Şairin dili sadə, obrazlı və səmimidir. Onun poemalarının dili aydın, səlisdir. Burada xalq dilinin ruhu, ifadəli və canlı güclü poetik hiss, həyəcan oxucunun qəlbinə rıqqətə gətirir. Ümumiyyətlə, bu xüsusiyyət Q.Qasımzadə yaradıcılığına xas olan əsas məziyyətlərdəndir. Şairin yaradıcılığını tədqiq edərkən, biz belə nəticəyə gəldik ki, poetik janrın bütün incəliklərinə yaxşı bələd olmuş, onu yeni forma və məzmunla daha da zənginləşdirmişdir.

Açar sözləri: yaradıcılıq, məhəbbət, Vətən, poeziya, xalq şairi, sənətkar, qəhrəman, lirik qəhrəman

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 10.04.2024; qəbul edilib – 18.04.2024

A great and irreplaceable influential person of our literature (The literary portrait of Gasim Gasimzade, the poet with the emerald crown of our poetry)

Gasim Gasimzade – 100

Gurban Bayramov
Doctor of Philosophy in Philology, Associate professor
Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS

Abstract. G.Gasimzade heroes are the people of our century, hard-working people, living with noble and sublime feelings such as loyalty, respect, sincerity, united with universal ideas, new and

modern people. His works have undergone a certain dialectical development process as a genre. These poems are as rich in subject matter as they are colorful in form. G.Gasimzade was able to create works in various genres of epic and lyrical genres. G.Gasimzade is a serious poet both in terms of personality and creativity. His poetry is loved, appreciated, studied poetry. Using the most perfect poetic means of poetry, he penetrates deeply into the psychology of the people he creates, collects and summarizes in them new moral qualities and creates a picture of living life. The language of the poet is simple, figurative and sincere. The language of his poems is clear and fluent. Here, the spirit of the vernacular, a lively and expressive strong poetic feeling, excitement, brings pity to the heart of the reader. In general, this feature is one of the main advantages of G.Gasimzade work. While studying the poet's poems, we came to the conclusion that he was well acquainted with all the subtleties of the poem genre, enriched it with a new form and content.

Keywords: creativity, love, homeland, poetry, folk poet, artist, hero, lyrics hero

Article history: received – 10.04.2024; accepted – 18.04.2024

Giriş / Introduction

“Böyük ədəbiyyat sözün həqiqi mənasında əsl elmin həyata keçirdiyi vəzifələri obrazlı şəkildə əks etdirir. Ədəbiyyatın vəzifəsi dünyada, cəmiyyətdə və insanın mənəvi aləmində gedən prosesləri bədii cəhətdən əks etdirməklə müasir zaman haqqında düşünməkdə və çıxış yolları tapmaqda oxuculara bələdçilik etməkdən ibarətdir. Ədəbiyyat – həyatın güzgüsü, yazıçılar zamanın bələdçiləridirlər” [8].

Əsas hissə / Main part

Zaman və şəxsiyyət anlayışlarını özündə birləşdirən, “zamanın bələdçisinə” çevrilən, qoşa qadın mənəviyyat sahiblərindən biri də şair, tənqidçi, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi, 1950-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının (Qeyd: İndi “Azərbaycan Yazıçılar Birliyi” adlanır) üzvü, Azərbaycan SSR Dövlət mükafatı laureatı (1984), filologiya elmləri doktoru (1985), professor Qasım Xansuvar oğlu Qasımzadədir.

Keçən əsrin ən tanınmış ziyalılarından olan Qasım Qasımzadə Azərbaycan poeziyasında imzasını atmış şairdir və ənənəyə sadıq orijinallığı ilə həmişə fərqlənmişdir. Rəssamlıqda belə bir anlayış var – “rənglərin simfoniyası...” Deyərdim ki, Q.Qasımzadənin poeziyası munis hissələrin, duyğuların, iztirab və sevinclərin, fikir və təfəkkürün simfoniyasıdır, dirijoru da şairin özüdür.

Görkəmli Azərbaycan şairi Q.Qasımzadənin ədəbi fəaliyyəti 1943-1993-cü illəri, 50 illik dövrü əhatə edir. O, Azərbaycan ictimai fikrinin, ədəbi düşüncə tərzinin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayan görkəmli sənətkarlarımızdandır.

Əsərlərində yalnız vətəninin, xalqının deyil, bütün bəşəriyyətin arzu və istəklərini, duyğu və düşüncələrini ustalıqla əks etdirən və bu səbəbdən təkcə doğma vətəni Azərbaycanda deyil, bütün türk dünyasında, eləcə də dünyanın müxtəlif ölkələrində tanınmış sevilən şairin yaradıcılığında poeziya xüsusi mövqeyə malikdir...

Onun poeziyası çoxsaylı oxucusunun daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Xalqın tarixinə, ədəbiyyatına, ümumiyyətlə, milli-mənəvi dəyərlərinə sevgidən qaynaqlanan əsərləri həmişə maraqla qarşılanmış, sevilən-sevilən oxunmuş, dillər əzbəri olmuş, lirizminin ahənginə, məzmununun realizmi və həyatiliyinə görə “sözləri dür, cəvahir” (oxucu fikridir – Q.B.) olan mahnı məmlərinə çevrilmiş, xalq mahnıları səviyyəsinə yüksəlmişdir... Sözlərinə yazılmış “Olmaz, olmaz” (musiqisi Zöhrab Abdullayevindir), “Eşqimin növrəği” (musiqisi Hacıbaba Hüseynovun olan bu mahnı “Ögey ana” fil-

mində Əbülfəz Əliyevin ifasından sonra şöhrət qazanmışdır). "Məhəbbətin alovu" (musiqisi Xəy-mində Mirzazadəndir), "Qonşu olmaq istəmirəm" (Qeyd: Şairin oğlu Nəriman Qasımoğlunun təqdi-matına görə, bu şeirin ilk variantı "Qonşu qız" adıyla fərqli mətnlə 31 iyul, 1950-ci ildə Şuşada qo-ləmə alınmışdır. Şair bu sözlərin üzərində sonradan işləmiş, şeirin süjet xəttinə əlavələrdə qonşu qı-zı xitablarını da əlavə etmişdir: "Qonşu qız" – Qonşu kimi biz hər axtar, hər səhər, / Gəzdik Şuşa-dağlarında bərabər./ İndi sənə bir sözləm var, a dilbər, / Soruşmadım səbəbini gəl dinlə: /Qonşu ol-maq istəmirəm səninlə./ * Na zaman ki, baxışımız öpüşür, / Bu atəşdən varlığımıza od düşür. /Ah, bu yerdə günlər nə tez ötürür.../Bir arzum var, coşub gəlir dilə: /Qonşu olmaq istəmirəm səninlə. / * Sənsiz heçdər bu yerlərin səfəsi, / "Daşaltı"nın, "Şuşakənd"in havası, /Müxtərisi budur, sözüm qısa-sı: /Köç bizə gəl, quraq təzə ailə, /Qonşu olmaq istəmirəm səninlə.), (musiqisi Telman Hacıyevin-dir) məhəllin toylarda, bayramlarda, ziyafətlərdə, efriflərdə ifa edilir, könül xoşluğu ilə dinlənilir. Bitgin bir eşq hekayətini andıran "Əşqimin növrağı" şeir-mahnısı belə səslənir:

*Könlüm düşdü diyar-diyar
Bir kəkliyin soracağına,
Ha yalvardım, o qonmadı
Məhəbbətin budağına.*

*Meyl etmədim bir gözəla,
Sədaqətim düşdü dilə.
Mən and içdim ildən-ilə
İlk eşqimin növrəğına.*

Bir gün yenə onu gördüm.
Dilə gəldi həmin dərdim.
Bir dəstə gül-çiçək verdim,
O almadı qucağına.

Əllərimdə gülüm soldu,
Rıqqətimdən gözüüm doldu.
Sınəm başı hədəf oldu
O dilbərin bu dağına.

Sanma könül sinasıdır,
Kərəm olub yanasıdır.
O, körpəmin anasıdır,
Vurulmuşam bu çağına.

Qasım müəllim ilk gənclik illərindən şeirlər yazsa da, birinci mətbu şeiri 1944-cü ildə “Komunist” qəzetində çap etdirdiyi “Vəfasız olmaz” adlı poetik nümunədir. Şairin arxivindən tapılmış və sağlamlıqda çap edilmiş “Sular pərisi” (1945), “İstiqbala səyahət”, yaxud “Yerin övladı” (1946) başlıqlı əsərləri də, onun çap olunmayan ilk poemalarıdır. (Qeyd: Şairin arxivini tədqiq edən N.Qasımoğlu yazır: “Qasım Qasımzadə universitet təhsilinin ilk illərində Şorqışınaslıq fakültəsinin türk bölməsinin tələbəsi olmuşdur. O illərdən qalma səliqəli dəftərləri var. Türkiyə yazıçılarının əsərlərindən, qəzetlərdən parçaları bu dəftərlərə köçürürmüş. Türkiyənin “Qaragöz” qəzetində dərc edilmiş bir xəbər diqqətimi çəkdi. 2-ci dünya müharibəsi zamanında Qara dənizdə batmış bir alman yük gəmisi haqqındadır. ...Müharibə zamanı yazdığı dəftərdəki bu qəzet xəbəri diqqətimi niyə çəkdi? Məlum etdim ki, həmin məlumat gənc Qasımın ilk poemasının yazılmasına tokən vermişdi. Poema

"Sular pərişi" adlanır. Yazısını 1945-ci ildə martın 3-də bitirmiş. İndiyədək çap olunmamış əsərdir. ...Müharibə dövrünə aid lirik satırlarda ifadə olunan süjet bundan ibarətdir ki, dənizdə fəlakətə uğramış bir gəminin yaşlı matrosu onu xilas etmiş düşmənlərinin gəmisindədir. ...Göydə üç təyyarə bir bir təyyarənin döyüşünü təsvir edir. O tək təyyarənin üzərində ulduz nişanı var. Məhz burada bildirən çıxaran pilotun ulduz nişanlı təyyarəsi də zədələnir. Ona görə təyyarəsini salamat qalan düşmənin təyyarəsinə cırpır, katapult edərkən isə həlak olaraq sulara gömülür: *"Saçı dağıldı külkdə/Ah, o ki, dilbər mələkmiz, /İnandırırəm gözəllikdə/ Casurluqda o qız təkmiz."* Katapult edən qəhrəman qızın qara saçlı təsviri ilə, sübhə etmirəm, müəllif onun Azərbaycanlı kimliyinə işarə edir. Yaşlı əsir matros gördüklərini danışandan sonra onu xilas edənlərin içində bir gəncin höknürdüyünü görür. Gənc cibindən çıxardığı şəkli ovcunda tutur, şəklə baxaraq ağlayır. Demə, həlak olan pilot qız onun sevgilisi imiş. Əsir matros onu ovundurmağa çalışır: qədim Misirdə məhsul bol olsun deyə ən gözəl qızları Nil çayına atmışlar; "odlar ölkəsi"ndə isə Əhrimənin qəzabından təbii fəlakətlər baş verərkən xalq nicat tapsın deyə yurdun ən gözəl qızları ilahi qüdsiyyətin gücünə sığınaraq özünü pərvanə tək oda atmış. Poema bu misralarla bitir: *"...Deyirlər ki, o bəkir qız: zülmət bağıri söküləndə, /Tutqun dəniz səmasına qızıl şəfqət töküləndə, /Su içindən pəri kimi asimana qanad açır, /Sonsuz göylər ələminə cəmələdən şölə saçır. /Deyirlər ki, o güldükcə nur tökülür yanğından, /Pərvaz edir qumru kimi qəhqəhələr doğadıgından. /Fəzalarda bəsat qurur bir ruhani xülya kimi, /Yenə cumur dalgalarına gözədən itən rəya kimi."* P.S. Vaxtum olanda Q.Qasımzadənin çap olunmamış "Sular pərişi" haqqında daha ətraflı bir yazı ilə mətbuatda çıxış edərəm. 9 Mart 2021.)

Q.Qasımzadənin ilk kitabı 56 səhifədə ibarət "Bizim kənd" (1951) adlanır. Kitabı "Müqəddimə" yazan tanınmış təncidçi Məsud Əliyev onun ilk poeziya nümunələrini və istedadını belə səciyyələndirir: "Gənclik illərindən başlayaraq Qasım Qasımzadənin şeirlərində əsasən sovet adamlarının rəşadət və qəhrəmanlığı göstərilir, onlarda vətənpərvərlik, qorxmazlıq, düşməne qarşı amansızlıq və yenilik hissləri təənnüm edilir. "Hünərli dost", "Arzu", "Hücumdan əvvəl", "Vəfasız olmaz" şeirləri bu cəhətdən səciyyəvidir. ...Dinc quruculuq dövründə yeni sovet kəndində yaranan maddi və mənəvi dəyişikliklər, sovet adamlarının gündən-günə artan ideya-siyasi səviyyəsi, zövqü və işi gənc şairin "Kimdir o gənc", "Mənim hədiyyəm", "Bağban və mən" şeirlərində ifadə edilmişdir" [16].

Həmin vaxtdan dövrü mətbuatda şəirləri, ədəbi-tənqidi və publisist məqalələri ilə ardıcıl çıxış etmiş və yazıları, qaldırdığı problemlər həmişə diqqətdə olmuş, maraqla qarşılanmışdır. Onun indiyədək 26 poetik, ədəbi, elmi əsəri, 4 tərcümə kitabı çap edilmişdir.

Q.Qasımzadənin yaradıcılıq həyatının ən fəal və məhsuldar dövrü AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda işlədiyi (1954-1959 və 1963-1973- cü illərdə baş elmi işçi, 1973-1993-cü illərdə sovet ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri və 30 il İnstitutun ilk partiya təşkilatı katibi) illərdə düşür.

Q.Qasımzadə öz ədəbi nəslə, gündəşləri arasında fərqlənməyi bacarmış, özünə layiq mövqe və məqamda qərarlaşmışdı. Bu, heç də asan məsələ deyildi. Mənsub olduğu ədəbi nəslə Bəxtiyar Vahabzadə, Nəbi Xəzri, Qabil, Adil Babayev, İslam Səforli, Hüseyn Arif, Nəriman Həsənzadə, Məmməd Araz, Əliəğa Kürçaylı, Xəlil Rza, Cəmir Novruz, Balas Azəroğlu, Əli Tuda, Söhrab Tahir kimi sənətkarlar daxil idi və bunların hər biri Azərbaycan poeziya köhkəşanında məqamlanmışdılar. Bu köhkəşanda Qasım Qasımzadə yaradıcılıq ulduzu da öz parlaqlığı ilə görənirdi və onun özünəməxsus orbita var idi...

Şairin nəhayətsiz insansevərliyi, dosta sədaqəti, etibarlılığı, əqidalı xarakteri, gənc istedadlara qayğıkeşliyi sayəsində hamı ona "Qasım müəllim" deyər müraciət edirdi və o, üzərinə düşən müəllimlik missiyasını şərafətlə yerinə yetirənlərdən idi.

Bu məqamda o dövrdə istedadlı gənclərdən biri olan, sonralar şair kimi xeyli populyarlıq qazanmış Nüsrət Kəsəmənlinin "Yol" qəzetində Qasım müəllimin hələ sağlığında dərc etdirdiyi xatirələri təqdim edirik.

rəsindən bir parçanı qeyd etmək yerinə düşər: "...Mənim üçün birinci amil yaxşını görüb etiraf etməkdir, qolundan tutub ayağa qaldırmaqdır. ...Bu mənada şəxsiyyətinə ən çox hörmət etdiyim Qasımdır, Qasımzadənin adını çəkmək istəyirəm. Bu şairin şəxsiyyəti ilə yazıları arasında "ciddilik" deyisən bir oxşarlıq var. Buraya qatılıq və sözübütövlüyü də əlavə etsək, şəxsiyyətə tamamlanar. ...Qasımzadə sözün böyük mənasında şəxsiyyətdir. Ramiz Rövşəni, Seyran Səxavəti, mənə (bura Zülfiqar Şahsevənlini, Elmarə Buzovnalını da əlavə edərdim – Q.B.) heç kimin tanımadığı, redaksiyalardan kor-peşman qayıtdığımız bir vaxtda Qasım müəllim "Uğur olsun" yazdı, bizi geniş oxucukütləsinə tanıtdı. Və nə yaxşı ki, sonralar himayədarlıq etmədi. Elə indinin özündə "mənim yetirmələrimdir" deyib güyünür. Hərçənd Qasım müəllimin buna haqqı var..." [18]. Baxın, himayədarlıq, kişilik, mərdlik, qədrkeşlik budur... Nüsrət Kəsəmənlinin və bu qəbildən qeyrilərinin Q. Qasımda haqqında bu qədər ürəkdan, sevgi ilə, minnətdarlıq və xoş duyğularla danışması artıq Qasım müəllimin cövhərində olan diqqətkeşliyi, tələbkarlığı, qayğıkeşliyi, insanlığı, mənəviyyəti və bir sənətkar kimi böyüklüyü barədə hər şeyi deyir, mənca.

Q.Qasımzadə 1923-cü il iyunun 23-də Qubadlı rayonunun Xocamusaxlı kəndində anadan olmuşdur. Onun nəsil şəcərəsi Qarabağın acılı-şirini hekayətləri ilə səsləşir.

Babası Şahsuvar boy Kalentör (Hüseynboy) qar dövründə pristav, Cümhuriyyət dövründə Zəngəzur qəza rəisinin birinci müavini işləmişdir. Erməni daşnakları ilə mübarizədə ad qazanmış Şahsuvar boy, kürəkəni Xansuvar boy həmişə əqidələri, mordanəlikləri ilə Zəngəzur – Qubadlı cəmaatının rəğbətinə qazanmışdılar. Qasım müəllim belə bir şəcərənin övladı olmuş və əcdadlarının mübarək ruhu onun xarakterinə, yaradıcılığına, məsləkinə yansımışdır.

*Məsləkim yolunda gəlsəm üz-üzə,
Məndən əfv ummasın doğma qardaşım.
Hər yerdə, həmişə haqq gəzə-gəzə
Ağ gün yollarında ağardı başım.*

Q.Qasımzadə məktəb təhsilindən sonra Şəki Pedaqoji Texnikumunu bitirmiş, Kəlbəcərdə orta məktəb müəllimi, Yevlax Rayon Xalq Maarifi şöbəsində metodist işləmişdir.

Əslən Zəngəzurlu olsa da, “Burdadır” avtobiografik məzmunlu şeirində özünün dediyi kimi, ömrünün, ilk məhəbbətinin şirin çağları, ilk məktəb illəri, atası Xansuvar kişinin qəbir yeri, elə bu bölgədə ellər anası olan Arəstə xanım (Qeyd: Qasım müəllimin anası bəy qızı, bəy xanımı olan Arəstə xanım şəxsi bəcağığı ilə Kəvərlərdə, Yevlaxda, Malbinəsi kəndində, “Kommunizm” kolxozunda) müxtəlif illərdə fərnə müdürü, kolxoz sədri, partiya komitəsinin katibi kimi vəzifələrdə çalışmış, 1941-1945-ci illər müharibəsi vaxtı cəh-cəhizini satıb pula çevirərək bir tankın qiymətini ödəmiş, buna görə şəxsən İ.V.Stalindən təşəkkür məktubu almış, M.C.Bağırovun hakimiyyəti dövründə Azərbaycan KP MK-nın üzvü seçilmiş (Bağırov onun kimin qızı olduğu barədə məlumatlandığı üçün MK-nın sonradan keçirilən plenumlarında onun iştirakına qadağa qoymuşdu), 70-ci illərdə Yevlax rayon PK-nın plenum üzvü, büro üzvü olmuş, Qarabağ bölgəsində itcimai xadim səviyyəsinə yüksəlmiş, xeyirxahlığına görə “ellər anası” adını qazanmışdı, Bax:19). Qarabağla, Qarabağın Yevlax bölgəsinin Malbinəsi kəndinin Kəvər adlanan oymağına bağlıdır:

*Qarabağ! Durnalı – ceyranlı çöllər,
Qarabağ! Bülbüllü – Qumrulu dillər,
Qarabağ! Gözütox – sərvətli ellər,
Gücüm-axşam mənim, kürəyim mənim.*

*Ehtiyac bilmirəm əslimi danam –
Məni özgə kənddə doğubdur anam.*

*Uzaq bir mahaldan, Zəngəzurdanam,
Lakin burda gülüb taleyim mənim.*

Qasım müəllim həm də olduğca nümunəvi ailə başçısı,ər oğlu ər, qayğıkeş ata idi. Onun ömür-gün yoldaşı, hakim Tamara xanım xanımlar xanımıydı, övladları Fəxrəddin (gənc ata olduğu
yi "Fəxrəddinli ucalığım" elegiyası poeziyada ögün işləmə həlak oldu... Şair atanın bu ağır dərdə həsr etdi-
mətəndir), Noriman, Xansuvar hərsi şərqləşənliş sahəsində sayılan, seçilən şəxslər olmuşlar.
O.Qasımzadə gəncliyindən öz gəncliyinə

Q.Qasımzadə gəncliyindən öz cəsarəti, obyektiv mövqeyi, vətəndaş fəallığı, milli qeyrəti, mübarizliyi ilə fərqlənirdi. İstedadı, şəxsiyyəti 40-50-ci illər ədəbiyyat korifeylərimizin diqqətini ələ almış, məclisə mətbəəyili Səməd Vurğun etmişdi. S.Vurğunun da ilk sözü bu olmuşdu ki, Qasım yaşından çox irəli gedən cavanlarımızdır [7].

Q.Qasımsız ali təhsilini Azərbaycan Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsində almışdır (1945-1950). Ədəbi cəmədə məhsuldar şair, tənqidçi, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi kimi tanınan Qasımsız eyni zamanda "Azərbaycan gəncləri" qəzeti redaksiyasında ədəbiyyat və incəsənət şöbəsinin müdiri (1947-1949), "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti redaksiyasında tənqid şöbəsinin müdiri, Azərbaycan EA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun aspirantı (1950-1953), baş elmi işçi əvəzi (1953-1954), baş elmi işçi (1954-1959), "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin baş redaktoru (1957-1963) vəzifələrində uğurla çalışmışdır.

Onun "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində baş redaktorluğu həmin dövr Azərbaycan ədəbi qəzetçilik işində tamamilə yeni bir səhifə, yeni bir təfəkkür tərzini yaratmışdı. Qəzet redaktorluğu üçün verdiyi nümunələr də önəmli idi. Məsələn, rəhbərlik etdiyi ədəbi orqanda gedən şeirlər onun təşəbbüsü ilə belə dərc edilmiş: qəzetə daxil olan şeirlər redaksiyanın yığıncağında müəllifləri elan edilmədən oxunur və anonim qaydada keçən bu şeir oxusunda bəyənilən ən yaxşı nümunələr müəlliflərinin kimliyi nəzərə alınmadan qəzetdə dərc edilmiş. Təsəvvür edin, məşhur xalq şairləri şeirlərinin dərcini gözləyir, tanımayan birlərinin orijinal şeirləri növbəsinə çapa gedirmiş. Bundan əlavə, sovet imperiyası illərində Q.Qasımzadə bəlkə də yeganə baş redaktor imiş ki, qəzetdə tabe olduğu orqanın rəhbərliyini, eləcə də xalq yazıçılarını təhqid edən yazıların gətməsinə şərait yadırmış. Bu, ümumən sovet, eləcə də bizim mətbuat tariximizdə unikal hadisələrə sayıla bilər. Onun baş redaktorluğu dövründə qəzet səhifələrindəki maraqlı ədəbi müzakirələrə, mübahisələrə görə "Ədəbiyyat qəzeti" Azərbaycanda ən çox oxunan mətbuat orqanı sayılmış. Bunu da xatırladım ki, "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin redaktoru olduğu vaxtlarda sətiraltı mənalara ifadə edən, xalqın, bütöv Azərbaycanın taleyini bu və ya digər şəkildə özündə əks etdirən yazıları çap etməkdən qətiyyətlə çəkinməyən Q.Qasımzadə ideoloji təqiblərə də məruz qalırdı. Xəlil Rzanın məşhur "Azadlığı istəmirəm zərrə-zərrə, qram-qram, istəyirəm qolumdakı zəncirləri görək, qram, qram" misraları olan məşhur, üsyançı şeirini (senzurdan yayınmaq üçün "Afrikanın səsi" adı altında), Rəsul Rzanın Müşfiqə həsr etdiyi "Qızıl gül olmayadı" poemasını müəllifin nüfuzuna baxmayaraq heç bir jurnal-qəzet yaxına buraxmayanda qəzetdə dərc etməsi hakim partiya nomenklaturası qarşısında tutduğu vəzifəsi üçün, əlbəttə, riskli idi. O dövrün açıqlı-şirinli olaylarını Qasım müəllim bir müsahibəsində belə xatırladır: "...Mən də əlimə qələm götürən məqamda gözümün qarşısında həmişə Qlavlin, DTK-nın məşum fiquru boyaboy dayanıb. Ürəyimdə tutduqlarını sətiraltı, rəmzi obrazlarda, ifadələrdə çatdırmağa çalışmışam. O zamanlar cürətlə sayıla biləcək cüzi addımına görə əsə Azərbaycan KP MK-nın töhmətindən başlamış işdən götürülməyə qədər cəza payına layiq görülmüşəm. "Ədəbiyyat qəzeti"ndə baş redaktor işləyəndə "Novruz bayramı" sərlövhasına görə, Dərbənddə açılmasına icazə verilən Azərbaycan dilində teatra kömək məqsədilə material dərc etdiyimizə görə Mərkəzi Komitədə bizə vurulan "dini, milli həddini aşmaq" damğası, Xəlil Rzanın bir qədər üsyankar şeirləri üstündə töhmət aldığım, nəhayət, vəzifədən xaric edildiyim ədəbi ictimaiyyətimiz müay-

*Yox, tanışdı, doğma idi, qəşəng idi,
Salam verib yanımızda yer istədi.
Geyinmişdi yeni dəblə – donu dizdən.
Çantasıyla gizlətsə də bunu bizdən.
Danışdıqca incə-incə, şirin-şirin,
Hiss elədik qəlbi səjmiş, fikri dərin.
Gətirmişdi saçında çöl çiçəyini,
Baxışında dərələrin yuxusunu,
Yanağında zanbaqların ləçəyini,
Üst-başında zeytun, ardıc qoxusunu.
Gözlərində ləpələrin mor rəngini,
Gülüşündə Sakaryanın ahəngini.
Təbiətdən yoxrulmuşdu təbiəti.
Tapındığı – öz torpağı, öz milləti.
Mərd davransan niyyətini o, bilərək
Hörmət qoyar, yüz kişidən seçər səni.
Maral gözü şir gözüne çevrilərək
Baxışının qılıncıyla biçər səni
Tamaş salıb sərxoş-sərxoş baxsan ona.
Qəzəbindən dönər çilgün bir aslana,
Atılar da üzərinə dəli-dəli
O mehriban, o füsunkar türk gözəli. [12]*

Bu, şeir deyil, mini-poemadır, sözlə çəkilmiş portretidir, türk qövmünə, Türkiyəyə məhəbbətdir, iki yurdun tək gözəlinə sədaqətdir, ülfətdir, türk gözəlinin namus, qeyrət, əxlaq mücəssiməsinin poetik bəyanıdır ki, şairin öz təbiətini də nişan verir. Xalq şairi, akademik Bəxtiyar Vahabzadə həmkarı və dostu haqqında bir yazısında onun özünün də belə bir əxlaq daşıyıcısı olduğunu qeyd edirdi: "Namus və əxlaq mücəssəməsi Qasımla uzun illər tələbə yoldaşı, dost olmuş, dərd və sevincimizi birgə bölüşmüşük..."

...Oğlu Fəxrəddinin vaxtsız itkisindən sonra Şuşa, Laçın, Kəlbəcərin işğalı şairin qəlbinə çalın-çarpaz dağ çəkmişdi. Şeirlərində "Belo qalsa, belo dursa, məzarım od tutub yanar" deyəən şair ömrünün son çağlarında yazırdı: "Vallahi, billahi, ən səmimi ürək sözumdür ki, bu halımda mənə silah versinlər, ən şiddətli döyüş xəttinə gedim, qanım torpağıma qarışsın. Bilmirəm bu təmənnamı necə çatdırım ki, mənə qınamasınlar... Gərək də qınamazlar. Çünki ömrüm boyu milli mənafeəyə başqa mənafeyim olmayıb..." [7]

Q.Qasımzadə poeziyasını yaşadan başlıca xüsusiyyətlərdən biri də cürətdir, vətəndaş cürəti, sənətkar cürəti. Bunu şairin ötkəm fikirlərində də, əsərlərinin şəkli xüsusiyyətlərində də görürük.

Q.Qasımzadə süjetli lirikanın ustasıdır. "Bu gün səni gördüm", "İnsan-alov", "Gəlmişəm", "Anamgildədir", "Pənəh gətirmişəm", "Təbiətin qız vaxtıdır", "Dağlar buraxmır mənə", "Şuşa Qarabağın zümrüd tacıdır" ("Zümrüd tac"), "Qartal gözü" və s. bu qəbildən onlarla şeiri çox hallarda daxil, gərgin monoloq, səmimi təhkiyə, hissi-psixoloji xüsusiyyətləri, lirizm ilə epizmin (lirik təhkiyyənin) qovuşuğunda vətəndaş, sənətkar cürəti ilə yazılmış mini-poemaları xatırladır.

Q.Qasımzadə torpağa, vətənə könlüdən bağlı sənətkar idi. O, Azərbaycanı qarış-qarış gəzib, təbiətini, gözəlliklərini könlünə köçürüb, sevrək vəsf etmişdir. "Azərbaycan", "Sehrlı torpaq", "Vətən" yazdım, "Diyarım", "Qapını bağlayan fələk", "Sənəsi dağlı dağ", "Laçın qayası", "Gəncənin yanında", "Göygöl mənzərələri" – bu qəbildən şeirlərinin bir qismidir. Vətən sevgisi hər kəsin doğulduğu, yaşadığı kənd, şəhər, yer-yurddan başlanır; Qasım Qasımzadə üçtənsə Vətən onun zümrüd tacıdır:

*Qarabağ...
Nə zaman çəkilsə bu ad
Gözümün önündə bir qız dayanır:
Höriyyənin kökü buz tutub qat-qat,
Atlas paltarının
Ətəyi yanır...
Qarabağ –
Mehriban, gözəl, vüqarlı,
Yurdumun qızıdır,
Kəmalı dərin.
Qarabağ –
Sənəsi şeirli, tarlı,
Döşü havalıdır, ləhcəsi şirin.
Yer üzü dinləyir zənguləsini.
Ağır yığnaqlıdır,
Söz-söhbətlidir.
Görənlər o qızın saf çöhrəsini
Deyər nə həyalı, nə ismətlidir!
Mərdlik zirehiylə
Döşü sipərli,
Nüşabə idraklı,
Həcər təpərli.
Əli buludlarda,
Ayağı Kürdə,
Açıq süfrəsinin qonağı sayısız...
Kim əsir istəyib
Onu bu yerdə
Boynunu qılıncdan keçirib o qız!
Bədxahı boğmaqçın qəsdinə duran
Xaçın, Qarqar onun qoşa saçıdır.
Başının üstündə yanub bərq vuran
Şuşa Qarabağın zümrüd tacıdır!*

Dramatik narahatlıq duyğusu ilə səciyyələnen şeirlərindəki əsrarəngiz təbiət detalları, çox sayda xarakter və obrazlar milli mədəni-estetik məzmun daşıyır, yaddaşda cəlilənən ümid və inam ifadə edən rəmzi çalar kəsb edir... Onun "Azərbaycan", "Sehrlı torpaq", "Vətən" yazdım, "Dəniz xislətli torpaq", "Bənövşə yarpağı" qəbildəndir. "Qartal gözü" şeirindəki Azərbaycan xəritəsini uçan qartal, paytaxt Bakıyı bu qartalaın gözüne bənzətməsi poeziyamızda tamamilə orijinal bir obraz idi:

*...Kim deyər ki, var onun
Özgə quşa bənzəri?
Dimdiyində aparır
Elə bil ki, Xəzəri.*

*Bakı! Sən bu qartalaın
Yanar, parlaq gözüsən.*

*Bədnəzərin gözüna
Batan oxun özünə!*

"Azərbaycan" onun poeziyasının baş mövzusu idi. "Azərbaycan" a həsr etdiyi şeirlər məzmun və mənaca Əhməd Cavadın, Almaz İldırımın, Səməd Vurğunun bu mövzuda yaratdıqları ölməz şeir silsiləsində öz layiqli yerini tutur. Şair bu şeirlərində vətənə sevgini insana – vətəndaş insana sevgilə birləşdirir və üzüvi vəhdət halında təqdim edir:

*Babalarından qalma sözdür, – aziz mehriban
Ana deyə çağırırdı Azərbaycanı.
Vətən quru dağ-daş deyil...
Onu hər zaman
Seyr etdikcə biz görürük
Canlı insanı.*

Və yaxud:

*...Bir həyanım vardır, yol yoldaşıtək
Həmişə yanımda o, addımladı.
Onsuz qütbət eldə donardı ürək,
O aziz sirdaşım... vətəndir adı.*

Şair "Azərbaycan" şeirində "vətən-insan"ı belə təqdim edir: "Şirvan yolu alınıdakı qırıqlarıdır", "Nifrətidir, qəzəbidir Bakı küliyi", "Abşeronum – onun isti, odlu ürəyi", "Sazlı-tarlı, xoş avazlı Qazax, Qarabağ", "Bol nemətli süfrəsidir – Ağdam, Lənkəran", "Düşməninə yumruğudur Laçın, Qubadlı", "Sol döşündə orden kimi yanır Naxçıvan" [13]. Burada həm təbiət, həm mədəniyyət, həm də bunların hər ikisinə aid xarakterik xüsusiyyət Vətən obrazının poetik təqdimatı üçün istifadə olunmuşdur.

Filologiya elmləri doktoru, şair-alim Rafiq Yusifov Qasım müəllimin yaradıcılığını belə dəyərləndirir: "XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Qasım Qasımzadə Azərbaycan təbiətini vurğunluqla tərənnüm edən şairlərimizdən biridir. Bu da təsadüfi deyil. Çünki Qasım Qasımzadə Azərbaycanın dilbər guşələrindən birində – Qubadlı rayonunun Xocamsaxlı kəndində dünyaya göz açmışdı. Hər daşının altından bir çeşmə paqıldayan Xocamsaxlı kəndinin axarlı-baxarlı mənzərələri, şiş qayaları onu məftun etmiş, Ağdaş çayının layları onun ürəyini şeirə, poeziyaya məhəbbət ruhunda kökləmişdi. Bol sulu Bərgüşad, Həkəri çayları, Çayzəmi, Əyin, Başarat meşələri, göylərə baş çəkən Kəpəz, Səngər dağları, Ballıqaya, Salvartı yaylaqları onun poeziyasının beşiyi olmuşdu... Onun poeziyasında vətənin başı qarlı uca dağları, diş göynədən bulaqları, zümrüd donlu meşələri, səfali yaylaqları, göz işlədikcə uzanan bərkətli çölləri vurğunluqla tərənnüm edilir" [20].

Şairin poeziyasında gözəlliyə səyahət və gözəlliyi dərk ruhu vardır. Onun poetik nümunələri əsasən oxucular tarixlə, müasirliklə, gələcəklə, təbiətlə, ictimai həyatla ünsiyyətdə olur, şair milli yaddaşla vətəndaş arasında təmasın mənalı, ibrətli məqamlarını yaradır. "Günəş", "Neyin əfsanəsi", "Çərkəz oğlu" şeirlərində folklorizmdən qaynaqlanan "Danko ürəyi" simvolikasında, sotraltı ifadələrlə milli azadlıq, suverenlik, müstəqillik ideyalarını tərənnüm edir.

Yazılarında ədəbi fakta, mətnə həmişə orijinal yanaşma və təhlil üsulu ilə fərqlənən ədəbiyyatşünas-tənqidçi, AMEA-nın müxbir üzvü Tehran Əlişanoğlu Q.Qasımzadənin 70 illik yubileyi münasibətilə qələmə aldığı məqaləsində yazırdı: "Azərbaycanda milli gelişmə demokratiya uğrunda mübarizə şəklində bilirlir bir ölçü və hüdudlar kəsb etdikcə ədəbi ictimaiyyətin də bir çox nümayən-

dələrini ictimai-siyasi savaşın ön sıralarında gördük. Qasım Qasımzadənin 70 illik ömür yolunda, 50 illik yaradıcılıq taleyində bu mərhələnin xüsusi yeri var. Q.Qasımzadə hər şeydən öncə usandan zamanın ideyalarını təbliğ edən, demokratiya, azadlıq və milli müstəqillik yolunda atılan hər bir addımı qələmi ilə müdafiəyə qalxışan və qələbələrimizi böyük bir sevgi və qışqarıqla tərənnüm edən alovlu publisist kimi çıxış edir... Q. Qasımzadə və mənsub olduğu ictimai-ədəbi nəsil zamanla daim bilavasitə müxalifədə olmuşlar. Şairin yaradıcılığının hərfini deyil, ruhuna bələd olmaq istəyənlər (istər o zaman, istərsə də bu gün) onun "Seçilmiş əsərləri"ndə yalnız bir mövzu, bir predmet, bir ünvan tapır: seviləsi Vətən, sevgisində yaşayan millət, iftixara layiq Azərbaycan. Onun rəngarəng yaşantı və duyumlardan ibarət şeirləri bir məqam üzərində qorartır: milli özümlik, milli fəxrət... O da qeyd olunmalıdır ki, bu, nəinki Q.Qasımzadə poeziyasının, onun bütövlükdə həyat və fəaliyyətinin də məğzini, mayasını, poetikasını təşkil edən başlanğıcdır" [21; 22].

Müsavat Məclisinin fəal və müqtədir üzvü olmuş Qasım Qasımzadənin hürryyət sevinci və qürurunu əks etdirən fikrini təqdim etmək də yerinə düşər: "...Ölmədim, xain imperiya qüvvələri tərəfindən endirilmiş üçrəngli bayrağımızın "kişi kimi yaşayan" millətin cəsur oğullarının əlləri ilə Azadlıq meydanında bir daha ucaldığını gördüm. 1988-ci ildə kükrəyən meydan mitinqlərinin birində üç rəngin mənə vəhdətindən yaranmış bu bayraqla ilk dəfə üz-üzə gəldiyim məqam ömrümün ən həyəcanlı, ən bəxtəvər anı idi. Baxışında övlad doğmaları tapdığım gənci bağrıma basdım. Əlində tutduğu, nəbəsinin ipəkdən tikdiyi bayrağı öpüb rıqqətli göz yaşlarımla islatdım. Bu, əslində milli ideala qovuşma mərasimi idi. Milyonların əsrlərcə həsrətini çəkdiyi gündü ki, biz nəsil də kəmsiz qalmadıq..." [14]

Q.Qasımzadənin şeirləri kitabdan, ədəbiyyatdan yox, tələyindən, çəkdiyi acılardan, sevgisindən və ayrılıqlarından, sevinc və iztirablarından, milli-mənəvi qürur və öyğüllərindən gəlirdi.

Ədəblik – şairlik Q.Qasımzadənin stixiyasıdır... Bəzən iç dünyasını və yaşadıklarını çılpaqlıqlarına qədər göstərməkdən çəkinməyən, cəsarətli, mərd və səmimi, bəzən də heç bir haqsızlığa dözməyən, üsyankar və barışmazdı Qasım müəllim...

Onun poetik ruhu lirikanın təbiətindən doğur. Professor, AMEA-nın müxbir üzvü Təhsin Mütəllibov lirikanın təbiətini, təsir gücünü doğru olaraq belə müəyyənəşdirir: "Lirikanın emosional gücü və mərhəmətliyi ilk növbədə ondadır ki, o, hardasa oxucunun şəxsi "dərdlərini" tələləyir, nisgil və həsrəti yenidən yaşadır, kövrəldir, duyğulandırır. Xatirələr yada düşür, kövrəldir və bir növ fərdi dərdlərin də bədii törəcümünə çevrilmiş olur... Lirikanın əsl estetik cazibəsi məhz bu nisgil, həsrət müstərkliyindədir!" [17]

Q.Qasımzadənin lirikası bütün səmimiyyət çalarları ilə eynən belədir. Onun lirikası çoxçeşidli tələ şeirlərindən, etnik-kulturoloji əsasən süzülərək natural emosiyalarla müasirliyə, çağdaşlığa xidmət edən xarakterdən ibarətdir, tələ lirikasıdır. Bunlar bədii sözün nüfuzunu artıraraq, milli ruh yəniliyi, poetik düşüncəsinin orijinal rəngarəngliyi ilə fərqlənən yangılı, təsirli poeziya nümunələridir, həyatımızın cəvharını üzə çıxaran lirikamızın ən gözəl örnəkləri sırasındadır.

Görkəmli ədəbiyyatşünas-tənqidçi, filologiya elmləri doktoru, professor Əkbər Ağayev şairin yaradıcılıq məziyyətlərini qiymətləndirərək yazırdı: "Qasım Qasımzadənin poeziyasında ardıcıl, fəal həyat mövqeyi və təbiiilik aydın seçilir. Şair qətiyyətlə özünü müasir həyat hadisələrindən kənar hiss etmir, heç nəyə laqeyd baxmır, onun lirik qəhrəmanı həssasdır, görüş dairəsi genişdir, elə buna görə də, bu lirik qəhrəmanın qəlbindən keçib poetik incilərə çevrilən mövzular, həyat materialı zəngin və çoxşəxəlidir: səhrada dağ kölgəsi, ədəbiyyat, haçaqaya, nəbzın vurnası, qış, bahar, güllər, çiçəklər, ballı qayalar, zəriflik, mətanət, həsrət, məhəbbət, qanlı-qadali illər, həyat hadisələrindən kənar bunlar şairin poetik sözümdə canlanır, mənalanır, bu anlayışların hər birində yeni çalarlar parlayır, fikirlərin olvan poetik qəvsi-qüzehi yaranır. Lakin bu zəngin poetik fikir silsiləsində Qasım Qasımzadənin diqqətindən heç bir zaman yayınmayan poetik ahəngin bütün məqamlarında öz yerini tapan bir mövzusu var: Azərbaycan!" [4; 5]. "Qasım Qasımzadənin şeirlərində ictimai-siyasi motivlər in-cə, lirik hisslərin ifadəsi ilə gözəl birləşir" [6].

89

Bayramovun, Rəhim Əliyevin, Şirindil Alışanlının, Rafiq Yusifoglunun və başqalarının fikir və mülahizələri vardır. "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kitabında 1950-1980-ci illər dövrünün poeziyasına aid fəsildə Q.Qasımsızadənin yaradıcılığına da müraciət olunmuş, yaradıcılığı barədə dissertasiya yazılmış, müasir poeziya haqqında əksər elmi tədqiqatlarda ondan bəhs edilmişdir...

Q.Qasımsızadənin əsərləri barədə xaricdə tanınmış zəhmətkeşlərinin maraqlı fikirləri də mövcuddur. Qafur Qulam yazırdı: "Qasım Qasımsızadənin şeirləri hər cür biganəlikdən uzaqlıq, dramatik narahatlıq duyğusu ilə səciyyələnir. "Rədd olsun laqeydlilik!" – Qasımsızadə özünün bu devizinə həmişə sadiqdir" (Qeyd: Sitat Yaşar Qarayevin adı çəkilən məqaləsindən götürülmüşdür. Nəriman Qasımsızoglunun təqdimatında bu fikir 1958-ci ildə Bakıda olmuş Həmid Qulama aiddir).

Hələ sağlığında kitabları respublikanın hüduqlarından kənarda, Moskvada nəşr edilir, əsərləri bir çox xalqların – ərəb, ingilis, fransız xalqlarının dillərinə tərcümə edilir, Polşada, Bolqarıstanda, Türkiyədə, İraqda, İranda çap olunurdu.

Nobel Mükafatı laureatı Con Steynbek Nobel nitqində deyir: "Yazıçılar müxtəlif günlərlə, uğursuzluqlara düşər ola-ola daha da təkmilləşmək üçün yazmağa məhkumdurlar. Yazıçılar (oxu – şairlər, alimlər, qələm əhli – Q.B.) insan ruhunun gücünü, qəhrəmanlıq və sevgini vəsf etmək üçün göndərilmiş adamlardır. ...İnsan bizim ən böyük ümidimizə və həm də ən böyük təhlükəmizə çevrilir." Bu gün Con Steynbek fikrini öz sözləri ilə belə ifadə edirdi: "Son – sözdür, Söz – insandır və insan insanlardır" [3].

Şair, alim, tənqidçi, tərcüməçi, publisist, nəşir Q.Qasımsızadə də "insan ruhunun gücünü, qəhrəmanlıq və sevgini vəsf etmək üçün göndərilmiş adamlar"dandır və əminəm ki, onun parlaq siması, bütün həyatı, fəaliyyəti, fəvqəladə missiyası sözsüz bürünmüş olaraq cazibəsini hər zaman saxlayacaqdır.

Təleyim elə gətirmişdi ki, 1967-ci ildən 1993-cü ilə qədər Q.Qasımsızadənin rəhbərlik etdiyi şöbədə onun bərəkətli və xeyirxah əllərini çiynimdə hiss edərək fəaliyyət göstərmişəm. Onun təqdimatına və fəallığına görə İnstitutun komsomol təşkilatının katibi, Gənc Alimlər Şurasının sədri, sonra Həmkarlar təşkilatının sədri ictimai vəzifələrini aparmış, professor Mirzəzadə Quluzadənin, Yaşar Qarayevin, Əziz Mirzəmədovun, akademik Məmməd Cəfərin, akademik Bəkir Nəbiyevin direktorluğu müddətində, onların sədr olduğu elmi şuranın, üzvü olduqları partiya bürosunun üzvü olmuşam, onlardan böyük həyat və elmi təcrübə dərsləri almışam. Aspiranturaya daxil olarkən ilk elmi referatım Q.Qasımsızadənin "Aşıq gördüyünü çağırar" ədəbi-tənqidi, elmi məqalələr kitabı haqqında olmuş, imzasız – gizli rəyə əsasən dəyərləndirilmişdi. Həmin referatı aspirantura dövründə məqalə oğluna verilmiş, yüksək dərəcədə dəyərləndirilmişdi. Həmin referatı aspirantura dövründə məqalə şəklində dərc etdirdim. Tələf üzümə yar olduğundan Q.Qasımsızadənin yaradıcılığı haqqında bəyəniliş (oxucu məktubları almışdım) iki məqalənin müəllifiyəm, hətta Qasım müəllimlə həmmüəllif məqaləmiz də var...

Qasım müəllim şöbəmizin müdiri təmsalında əksər elmi tədqiqatlarının redaktoru, rəyçisi, "Səməd Vurğun poeziyasında lirik qəhrəman" dissertasiyamın elmi müzakirələrinin təşkilatçısı və dəyərli tövsiyəçisi olub, müdafiəmdə qayğı və köməyini əsirgəməyib, "Azərbaycan sovet poeziyasının inkişaf meyilləri" mövzusunda yazıb bitirdiyim və müdafiəyə layiq gördüyü doktorluq dissertasiyamın müdafiəsinin intizarını çəkib. Ailə qayğıları və digər səbəblərdən (səbəb gətirmək də bir bəhanədir) hazır dissertasiyanı vaxtında müdafiə edə bilmədim...

Şair-alim, professor, "Sovet ədəbiyyatı" şöbəsinin müdiri, həmişə ustadım saydığım (indinin özündə də) Q.Qasımsızadənin elmi fəaliyyətini öz müşahidələrimlə belə xülasələndirirdim:

1. Çıxışlarının, təhlillərinin aktuallığı, operativliyi, filoloji problemlərlə yüklənməsi, real mənbələrə istinad, aydın, konkret ədəbi-elmi terminologiyası, nəzakət haddində milli yumoru, nitqləri və yazılarındakı sətirləti ironiyası, həssaslığı filoloji prinsiplərə tam cavab verirdi.

2. Q.Qasımsızadə öz üzərində ciddi, mütəmadi çalışır, fərqli mənbələrdən məlumat bazası formalaşdırır, şöbə əməkdaşlarından, dissertantlardan, aspirantlardan da bunu çox incə tərzdə, yəni inkar edilməz tərzdə "tələb" edirdi.

3. Filoloji sahəyə dair informativ aparatı tələb olunacaq dərəcədə geniş idi, Azərbaycanda və İttifaq miqyasında tanınır, geniş əlaqələri, ədəbi-elmi dairələrdə dostları, tanışları var idi və bu tanışlıq Azərbaycanda ədəbi-elmi fikrə xidmət edirdi.

4. Gərgin fəaliyyət rejiminə baxmayaraq, çəkdiyi zəhmət təmənənəsiz idi, saf, təmiz, halal həyat tərzini sürür və bununla həmkarlarına əvəzsiz bir nümunə sərgiləyirdi.

5. On iki il Azərbaycan Dövlət Televiziyasında müəllifi və aparıcısı olduğum "Ədəbiyyatşünaslıq və zaman" verilişlərindəki çıxışlarını yaxşı xatırlıram. İntellektual səviyyəsi yüksək, söz və düşüncə sərhədləri geniş idi, maraqla dinlənirdi, səmimiyyəti güclü olduğundan xarizmatik idi.

6. İstedadlı gənclərin inadkar mühafizəçisi idi... Bir tövsiyəsinə qətiyyənlə unutmamışam və əməl edirəm. Deyərdi: "Qurban, əlində qələm olanda heç vaxt qələm dostlarını və istedadlı gəncləri yaddan çıxarma, bir vasitə tap qiymətləndir, heç olmasa adlarını çək!!"

7. Tanınmış elmi şəxsiyyətlər arasında özünü inamlı hiss edirdi, nüfuz sahibi kimi qərəzsiz polemika mədəniyyətinə sahib idi.

Q.Qasımsızadənin sənətkar şəxsiyyəti, küllən yaradıcılığı milli-mənəvi sərvətimiz, milli dəyərimiz və qürur məkanımızdır. O, Azərbaycanın bədii söz sənətində özünəməxsus yer tutmuş, ədəbiyyatımıza başucalıq gətirən, milli məfkurə yüklü, sanbalı, təkrarolunmaz, hənərvər, kamil, ədəbiyyat qazanmış Azərbaycan sənətkarlarındanandır.

"Ədəbiyyat" şeirində deyir:

...Bir ağacdan neçə budaq

Şaxələnb çıxacaqdır.

Öyünməsin ölüm nəhaq–

Mənim qanımlı milyonların,

Nəsil-nəsil insanların

Damarında axacaqdır.

Mənim gözüm milyonların,

Nəsil-nəsil insanların

Gözlərilə bu dünyaya –

Ulduzlara, günə, aya

Zaman-zaman baxacaqdır...

Bu, mistika deyil, özünə və yaradıcılığına, ən ümdəsi isə, ömrü boyu sevdidi xalqına inamıdır!

Nəticə / Conclusion

Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatında poeziyasının mövzu rəngarəngliyi və özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə danılmaz mövqə qazanmış, elmi-nəzəri ədəbiyyatşünaslıqda əhəmiyyətli rol oynayan, ədəbiyyatımızın dəyərli səhifələrini yaratmış Q.Qasımsızadə əsl yaradıcı ŞƏXSİYYƏT idi və bu gün özü də, sözü də bizimlədir. Hələ ötən əsrin 40-cı illərində qeyd dəftərinə ünlü türk yazıçısı Ruşen Eşrefin "Damla-damla" kitabından köçürdüyü bu parça indi onun özü haqqında deyil də, bəs nədir: "Rəssam gider, resmi kalır; şair ölər, şiiri kalır; mimar yıxılmış, yapısı ayakta; bəstəkar susmuş, bəstəsi kulakta!... Bu cihan heç yaratılmışların cihanını ki, yaratənlər birer hiç keçip gidiyor?!"

Qasım Qasımsızadə bu gün 100 yaşında da sənətinin sehi ilə çiçəkləri dindirməyə qadir sənətkardır. Özü demiş:

*Bu gün bir sehirle durdum üz-üzə,
Qönçəsi çırtlayan adı çiçəkdi.
Çatmış olsaydı da ömrüm lap yüzə
Onu danışdırıb dindirəcəkdim...*

Ədəbiyyat / References

1. Ağayev, Ə. "Azərbaycan Sovet poeziyası (1920-1970). İnkişafın əsas meyilləri" (jurnal variantı) / "Azərbaycan" jurnalı, – 1974, № 7, – s.77., № 1-10.
2. Ağayev, Ə. "Əsrin tərənnümü" (məqalələr). – Bakı: Yazıçı, – 1980. – 231 s.
3. Ağayev, Ə. Azərbaycan sovet poeziyası (1920-1970): inkişafın əsas meyilləri və sənətkarlıq, ənənə və novatorluq məsələsi, doktorluq dissertasiyası. – Bakı: – 1972. BDU-nun elmi kitabxanası, şifrə 2357.
4. Bağırli, A. "Sovet dövrü ədəblərimizin Türkiyə qeydləri" / "525-ci qəzet", 21.12.2021.
5. Cavadova, R. "Müasir Azərbaycan poeziyasında vətənpərvərlik problemlərinin bədii inkişafı (Qasım Qasımzadənin poeziyası əsasında)". Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın AVTOREFERATI. – Bakı: – 2017. – 27 s.
6. Con Steynbek. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2013, "Nobel Mükafatı laureatı Con Steynbek Nobel nitqi.", – s.885-886. – 888 s.
7. Əliyöglü, M. Mühəddəmə. Bax; Qasımzadə Qasım. "Bizim kənd" (şeirlər) kitabı. – Bakı: Uşaqqənəş, – 1951.
8. Əlişanoğlu, T. Çağdaş Müsavatın işıqlı simalarından şair Qasım Qasımzadə / "Yeni Müsavat" qəzeti, 8 iyul 1993-cü il.
9. Əlişanoğlu, T. Çağdaş türkçülüyn göyü və yeri. T.Mustafayev. Yeni Turan. – 1993. – 24 mart.
10. Hacı Nərimanoğlu. "Qubadlısız 16 il" kitabı. Bakı: Elm və Təhsil, – 2019.
11. Həbibbəyli, İ. Qoşa qanadların harmoniyası / "525-ci qəzet", 14.07.2018.
12. Qarayev, Y. Poeziyanın və ömrün yaşı (ön söz). Qasımzadə Qasım. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Avrasiya Press, – 2005, – s.4. – 280 s.
13. Qasımoğlu, N. Qasım Qasımzadə ilə bağlı xatirələr / "Ədəbiyyat qəzeti", 20.10.2017.
14. Qasımzadə, Q. "Seçilmiş əsərləri". – Bakı: Şərq-Qərb, – 2005, – s.79-80. – 280 s.
15. Qasımzadə, Q. "Hamı öz mövqeyini açıq bildirməlidir" (müsahibə) / "Ədəbiyyat qəzeti", – 4 oktyabr, – 1991.
16. Qasımzadə, Q. Aşıyan qeydləri. Türkiyəli araşdırmaçı Məsud Kaplanın təqdimatında. "Ədəbiyyat qəzeti", 11. 07. 2020, – s.6; "Ədəbiyyat qəzeti"nin saytı: 17.07.2020.
17. Qasımzadə, Q. Bənovşa yarpağı. – Bakı: – 1964.
18. Qasımzadə, Q. Türkiyə silsiləsindən, – 1968. "Seçilmiş əsərləri", Bakı: – 2005.
19. Qasımzadə, Q. "Ölmədim, ügrəngli bayrağımızın Azadlıq meydanında ucaldığını gördüm", "Ədəbiyyat" qəzeti, 5 iyun 1992-ci il.
20. Mütəllibov, T. Ədəbi müşahidələr. "Ədəbiyyat qəzeti", 23.06.2023-cü il.
21. Nəriman Qasımoğlu. Bu, Arəstə xanım Şahsuvarqızıdır, rəhmətlik nənəm, "Ədəbiyyat qəzeti". 2017, 9 sentyabr.
22. Yusifoğlu, R. Vətən təbiətinin yorulmaz tərənnümçüsü. "525-ci qəzet", 12.06.23.

Видный признанный и неповторимый творец нашей литературы...
(Литературный портрет поэта с изумрудной короной Касума Касумзаде в нашей поэзии)
Касум Касумзаде – 100

Гурбан Байрамов

Доктор философии по филологии, доцент
Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА

Резюме. Герон К.Касумзаде – это люди нашего века, трудолюбивые люди, живущие благородными и возвышенными чувствами, такими как верность, уважение, искренность, объединенные общечеловеческими идеями, новые и современные люди. Его произведения прошли определенный процесс диалектического развития как жанр. Эти стихи столь же богаты по содержанию, сколь и красочны по форме. К.Касумзаде умен создавать произведения в различных жанрах: эпическом и лирическом. К.Касумзаде – серьезный поэт как в плане личности, так и творчества. Его поэзию любят, ценят, изучают. Используя наиболее совершенные поэтические средства поэзии, он глубоко проникает в психологию создаваемых им образов людей, собирает и обобщает в них новые нравственные качества и создает живую картину жизни. Язык поэта прост и искренен. Язык его стихов ясен и доступен. Здесь дух просторечия, живое и выразительное сильное поэтическое чувство, волнение вызывает сопереживание в сердце читателя. В целом эта особенность является одним из главных достоинств работы К.Касумзаде. Изучая стихи поэта, мы пришли к выводу, что он хорошо знал все тонкости жанра стихотворения, обогатил его новой формой и содержанием.

Ключевые слова: творчество, любовь, Родина, поэзия, народный поэт, мастер, герой, лирический герой